

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE
İSÂMUDDİN EBU'L-HAYR AHMET EFENDİ
(ö. 968/1561)

EŞ-ŞAKÂİKU'N-NU'MÂNİYYE FÎ
ULEMÂİ'D-DEVLETİ'L-OSMÂNİYYE

© İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2019

İZ YAYINCILIK: 500
İslam klasikleri dizisi: 47
ISBN 975-355-605-5
2. baskı, İstanbul, 2019

Özgün adı:
eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye

Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi 12/280, Topkapı-İstanbul
telefon: (212) 5207210 • faks: (212) 5115791
www.iz.com.tr • bilgi@iz.com.tr

kapak: Medine Efe

Basıldığı yer: Alemdar Ofset Matbaacılık Davutpaşa Caddesi
Besler İş Merkezi No: 20/29 Topkapı/İstanbul (Sertifika no: 22953)

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE

OSMANLI
BİLGİNLERİ

Çeviren:
Muharrem Tan

İÇİNDEKİLER

BİRKAÇ SÖZ	11
------------------	----

BİRİNCİ TABAKA

H. 699 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN OSMAN GAZİ'NİN (ALLAH AZİZ RUHUNU
ŞÂD ETSİN) DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Edebâli	23
Dursun Fakih (Faki)	23
Molla Hattab el-Karahisârî	23
Muhlis Baba	24
Aşık Paşa	24
Elvan Çelebi	24
Şeyh Hasan	24

İKİNCİ TABAKA

BABASININ VEFATINDAN SONRA
H. 726 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN ORHAN GAZİ
(ALLAH MAKAMINI GÜZEL KILSIN)
DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ

Davud el-Kayseri	27
Taceddin el-Kürdi	27
Alaeddin el-Esved	28
Halil el-Cenderî (Çandarlı)	28
Muhsin el-Kayseri	30
Geyikli Baba	30
Karaca Ahmet	31
Ahî Evran	31
Abdal Musa	31
Abdal Murat	32
Doglu Baba (Toklu Baba)	32

ÜÇÜNCÜ TABAKA

HALK İÇİNDE
'MURAT HÜDAVENDİGÂR' LAKABIYLA BİLİNER VE
BABASININ VEFATINDAN SONRA H. 760 YILINDA
SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN SULTAN ORHAN GAZİ
OĞLU SULTAN MURAT (ALLAH RUHUNU ŞÂD ETSİN,
TÜRBESİNİ NURA BOĞSUN) DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ

Kadı Mahmut	35
Kadı Mahmut oğlu Musa (Kâdızâde Rumî)	35

Şeyh Cemaleddin	36
Burhaneddin Ahmet	39
Hacı Bektaş	39
Muhammed el-Küşterî	39
Postin Püş	40

DÖRDÜNCÜ TABAKA

'YILDIRIM BAYEZİT' LAKABIYLA BİLİNER VE
BABASININ VEFATINDAN SONRA H. 791 YILI
RAMAZAN AYININ 4. GÜNÜ SULTAN OLARAK BİAT
EDİLEN SULTAN MURAT OĞLU SULTAN BAYEZİT
(ALLAH RUHUNU ŞÂD ETSİN, GÜNAHLARINI
MAĞFİRET BUYURSUN) DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Fenârî	43
İbnü'l-Bezzâzî	50
Mecduddin el-Fîruzâbâdî	50
Molla Şihabuddin Sivâsî	51
Molla Hasan Paşa	51
Safer Şah	52
Molla Mehmet Şah Fenârîzâde	52
Molla Yusuf Bâlî	53
Kutbeddin İznîkî	53
Molla Bahaeddin Ömer	53
Molla İbrahim b. Muhammed	53
Molla Necmettin el-Hanefî	54
Şeyh Yar Ali el-Şîrâzî	54
Şeyh Ebu'l-Hayr Muhammed el-Cezerî	54
Molla Abdülvâcîd b. Mehmet	59
Molla İzzeddin b. Melek	60
Molla Muhammed b. Abdüllatif	62
Şeyh Abdurrahman b. Ali	62
Molla Alaeddin Rûmî	62
Şeyh Fahreddin Rûmî	63
Şeyh Ramazan	63
Molla Ahmedî	63
Şeyh Bedreddin b. Simavna Kadısı	65
Molla Hacı Paşa	66
Şeyh Hamit el-Kayseri	67
Şeyh Şemseddin Buharî (Emir Sultan)	67
Şeyh Hacı Bayram Ankaravî (Velî)	68
Şeyh Taptuk Emre	68
Yunus Emre	68
Şeyh Abdurrahman Erzincanî	68

BEŞİNCİ TABAKA

**H. 820 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN BAYEZİT HAN OĞLU SULTAN MEHMET
DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ**

Molla Burhaneddin Haydar Herevî	73
Molla Fahreddin Acemî	73
Molla Yakub Asfar Karamanî (Sarı Yakub)	76
Molla Kara Yakub	77
Bayezit-i Sufî	80
Molla Fazlullah	80
Muhyiddin Kâfiyeci	80
Şeyh Abdüllatif Makdisî	81
Şeyh Abdürrahim Merzifonî	82
Şeyh Pir İlyas Amâsî (Amasyalı)	85
Şeyh Zekerîya Halvetî	85
Şeyh Abdurrahman Çelebi	86
Şeyh Şücâeddin Karamanî	86
Şeyh Muzafferuddin Lârendevî (Karamanlı)	86
Şeyh Bedreddin el-Dakîk	86
Şeyh Bedreddin el-Ahmer	87
Baba Nahnâs el-Ankaravî	87
Selaheddin Bolulu	87
Muslihuddin Halife	87
Ömer Dede Bursevî	87
Şeyh Lütfullah	87

ALTINCI TABAKA

**H. 825 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN MEHMET ÇELEBİ OĞLU SULTAN
İKİNCİ MURAT DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ**

Molla Yegân	91
Mehmet Şah	91
Yusuf Bâlî	92
Molla Muhammed b. Beşîr	92
Molla Şerefuddin	92
Molla el-Kırımî	92
Molla Ali Semerkandî	94
Molla Gûranî	94
Molla Muhyiddin	99
Molla Hızır Bey	99
Molla Şükruallah	102
Molla İbn el-Hatîb (Hatîbzâde)	102
Molla Hızır Şah	103
Molla Ayaslug Çelebisi (Selçuk Çelebisi)	104
Molla Ali et-Tûsî	104
Molla Hamza Karamanî	107
Molla İbn Temcid	107
Molla Ali el-Acemî	107
Molla İbn Seyyid Ali el-Komnâtî	108
Molla İbn Midâs (Hüsameddin Tokatî)	108
Molla İlyas Sinâbî	108
Molla İlyas Rûmî	110
Molla İbn Manyas (Manyas Oğlu)	110
Molla Alaeddin Koçhisârî	111
Molla Balat Kadısı	111
Molla Bahşayış	111
Molla Mehmet İznîkî	111
Molla Fethullah Şîrvânî	112
Molla Müfred Şücâ	112

Molla İlyas Hanefî	112
Molla Süleyman Çelebi	112
SULTAN İKİNCİ MURAT DEVRİNİN TANINMIŞ TARIKAT ŞEYHLERİ	113
Şeyh Akbıyık (Akbıyık Sultan)	113
Yazıcızâde Mehmet Çelebi	113
Ahmet Bicân	113
Molla Şeyhî	114
Şeyh Debbâğlar İmamı	114
Şeyh Pîrî Halife Hamîdî	114
Şeyh Taceddin	115
Şeyh Hasan Hoca	115
Şeyh Velî Şemseddin	116

YEDİNCİ TABAKA

**H. 855 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN İKİNCİ MURAT OĞLU SULTAN
İKİNCİ MEHMET (FATİH) DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ**

Molla Hüsrev	119
Molla Hayreddin Halil b. Kasım	122
Molla Zeyrek	126
Molla Hocazâde	127
Molla Hayalî	140
Molla Kestelânî (Kestelli)	141
Molla Hatîbzâde	146
Molla Alaeddin el-Arabî	148
Molla Abdülkerim	151
Molla Samsunizâde	152
Molla Hacı Hasanzâde	152
Molla Kuşçuzâde	153
Molla Musannifek	155
Molla Siraceddin Halebî	158
Molla Dervîş Mehmet b. Hızır Şah	158
Molla Ayas	159
Molla Hayreddin	160
Molla Efdalzâde	160
Molla Sinan Paşa	162
Molla Yakub Paşa	166
Molla Ahmet Paşa	166
Molla Selaheddin	167
Molla Abdülkadir	167
Molla Ali Çelebi b. Fenârî	168
Molla Hasan Çelebi Mahşî	171
Molla Hüsânzâde	174
Molla Ahaveyn	175
Molla Kâdîzâde	175
Molla Manisazâde	176
Molla Ümmü Veled	177
Molla Muarrifzâde	178
Molla Yaraluca	178
Molla Bahaeddin	178
Molla Siraceddin	179
Molla Kûpeli-Oğlu	180
Molla Vildan	180
Molla Ahmet Paşa b. Veliyyüddin	181
Molla İbrahim Paşa	182
Molla Yarhisârîzâde	184
Molla Kirmasti	184
Molla Eşrefzâde	185
Molla Amasyalı Abdullah	185
Molla Hacı Baba	186
Molla Veliyyüddin Karamanî	186

Molla Ali Fenârî	186
Molla Kara Sinan	186
Molla Muslihuddin Karamanî	187
Molla Abdülkerim Kaynî	187
Molla Karaca Ahmet	187
Molla Dikgöz	187
Molla Taşkun Sufî	188
Molla Muslihuddin Ahmer	188
Molla Şemseddin	189
Molla Melihî	189
Molla Sirac	190
Molla Hekim Kutbeddin	191
Molla Hekim Şirvanî	191
Hoca Ataullah	192
Hekim Yakub	192
Hekim Lârî	193
Hekim Arap	193
Altuncizâde	193
Akşemseddin	194
Mısırî Oğlu	197
İbn Sarraf	197
Şeyh Şâmî	199
Attaroğlu	199
Şeyh Sadullah	199
Şeyh Fazlullah	199
Molla Emrullah	199
Molla Hamdi Çelebi	200
Şeyh İbn Vefâ	200
Şeyh Hacı Halife	202
Şeyh Sinan Fereli	203
Şeyh Muslihuddin Kocavî	204
Şeyh Muslihuddin İpsalavî	205
Şeyh Muhyiddin Kocavî	205
Süleyman Halife	205
Şeyh İlahî	205
Hâce Muhammed Pârisâ	208
Hâce Ubeydullah	209
Molla Camî	211
Molla Alaeddin Halvetî	212
Dede Ömer-i Ruşenî	213
Habîb Ömer-i Karamanî	213
Molla Mesud	214
Çelebi Halife	214
Şeyh Sinan	216
Seyyid Yahya	216

SEKİZİNCİ TABAKA

H. 886 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN İKİNCİ MEHMET HAN OĞLU
SULTAN İKİNCİ BAYEZİT DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Niksarî	221
Molla Ahî Yusuf	221
Molla Kasım b. Yakub	224
Molla Sinan Gulâm	224
Molla Şair Sinan	225
Molla Uslu Şücâ	225
Molla Şücâ Allâm	225
Molla Ali Yegânî	225
Molla Lütî	226
Molla İzârî	229
Molla Kasım Çelebi	229
Molla Zembilli Ali	230

Molla Abdurrahman Amâsî	234
Molla Berikizâde	237
Molla Samsunizâde	237
Molla Kara Seyyidî	237
Molla Gürz Seyyidî	238
Molla Sarı Gürz	238
Molla Seyyidî Çelebi	239
Molla Karabâlî	239
Molla Babek Çelebi	240
Molla Musa Çelebi b. Efdalzâde	241
Molla Muhyiddin Acemî	241
Molla Sinan-ı Acemî	242
Molla Seyyid İbrahim	242
Molla İmam Ali	244
Molla Kâdı Mahmut	245
Molla Halilî	245
Pîrî Paşa	245
Molla Zeyrek	246
Molla Kâdı Bağdat	246
Molla İdris	247
Molla İbn Seyyidî Ali	247
Molla Leys Çelebi	247
Molla Süpürge Şücâ	248
Molla Şücâ Rumî	248
Molla Usta Oğlu	249
Molla Muid Oğlu	249
Molla İbrizâde	250
Molla Eyyuhum	250
Molla Halebizâde	250
Molla Abdülvehhab b. Molla Abdülkerim	251
Molla Şeyh Sinan	251
Molla Tâcizâde Cafer Çelebi	251
Molla Tâcizâde Sadî Çelebi	252
Molla Kutbeddin Çelebi	252
Molla Mirim Çelebi	253
Molla Paşa Çelebi	253
Molla Şeyh Muzafferuddin	254
Molla Hekim Şah Mehmet	254
Seyyid Mahmut	255
Molla Tablbâz	255
Hatibzâde'nin Kardeşi	256
Molla Yahya Halife	256
Süleyman Karamanî	256
Molla Kara Kemal	257
Molla İbn Ümmi Veled	257
Molla Mâşî	258
Molla Havaî	258
Molla Alaeddin Yetim	258
Molla Şeyh	259
Molla Zamirî	259
Molla Ömer Kastamonî	260
Molla Ali Kastamonî	260
Molla İbn Ömer	260
Molla Tellak Oğlu	260
Molla Muhyiddin Mehmet Tabip	260
Molla Hekim Hacı	261
Şeyh Muhyiddin Mehmet İskilibî	261
Şeyh Muslihuddin Sirozî	262
Seyyid Velâyet	262
Bolulu Çelebi	264
Şücâ Çelebi	265
Şeyh Safiyyuddin Çelebi	265
Şeyh Rüstem Halife	265
Şeyh Ali Dede	266
Şeyh Kara Ali	266
Şeyh Ali MAğribî	266

Şeyh Ulvân	267
Şeyh Arakîzâde	267
Sufizâde	267
Molla İsmail	268
Baba Nimetullah	268
Muhammed Bedahşî	269
Emir Buharî	269
Uzun Muslihuddin	271
Âbit Çelebi	272
Lütfullah Üskübî	272
Bedreddin Baba	272
Alaeddin Halife	273
Süleyman Halife	273
Kogacı Dede	273
İmamzâde	274
Salahuddin İzniki	274
Bayezıt Halife	274
Sünbül Sinan	274
Cemal Halife	275
Şeyh Davud	276
Şeyh Kasım Çelebi	276
Şeyh Ramazan	276
Şeyh Baba Yusuף	277

DOKUZUNCU TABAKA

H. 918 YILINDA SULTAN OLARAK BİAT EDİLEN
SULTAN İKİNCİ BAYEZİT HAN OĞLU
SULTAN SELİM HAN DÖNEMİNDE YAŞAYAN
OSMANLI BİLGİNLERİ

Molla Kemal Paşazâde	281
Molla Halim Çelebi	284
Molla Şah Çelebi	285
Molla Muhyiddin Çelebi	285
Molla Çelebi	288
Molla Dâbbe Çelebi	288
Molla Hüsâm Çelebi	289
Molla Mustafa b. Halil	289
Molla Kıvamuddin Kasım	290
Molla Abdülvâsi	291
Âbit Çelebi	292
Molla Abdurrahman	292
Molla Piri Ahmet Çelebi	294
Molla İbn Hatîb Kasım	294
Molla Zeynuddin Fenarî	295
Molla Davud	295
Molla Sarı Bedreddin	296
Molla Üç Baş	296
Molla Mehmet Berdaî	296
Molla Mücellidzâde	297
Molla Ecezâde	297
Molla Şeyh Şâzelî	298
Molla Sinan Çelebi Yegânî	298
Molla Leyszâde	298
Molla Paşa Çelebi Yegânî	299
Molla Paşa Çelebi b. Molla Zeyrek	299
Molla Muhyiddin b. Molla Zeyrek	299
Molla Ümmü Velezâde	299
Molla Şeyhzâde	300
Molla Şerif Abbâsî	301
Molla Bahşî Halife	302
Molla Arap	302
Molla Atûfî	304
Molla Eşrefzâde	304

Molla İsa Halife	305
Molla Tûrâbî	305
Şeyh Muhyiddin Amâsî	305
Molla Tokatî	305
Molla Eşrefzâde	306
Molla Muidzâde Amâsî	306
Molla Abdullah Hâce	306
Molla Dedecik Oğlu	308
Molla İbn Kaffâl	308
Molla Sâdık	308
Molla Mehmet b. Molla Fâzıl	308
Molla Mehmet Paşa	308
Molla İsa Paşa	309
Molla Nihanî	309
Molla Haydar	309
Molla Hızır Şah	310
Molla Ahî Çelebi	310
Molla Bedreddin	311
Şeyh Muslihuddin	311
Şeyh Nasûh Tosyevî	311
Şeyh Ahî Şorba Oğlu	312
Şeyh Ebu Şâme	312
Şeyh Hacı Çelebi	312
Şeyh Muhyiddin Mehmet	313
Hocazâde Muslihuddin	314
Şeyh Muallimzâde	314
Şeyh Nebî Halife	314
Şeyh Kara Muhyiddin	314
Şeyh Lütfi Halife	314
Şeyh Emir Ali	315
Şeyh Hızır Bey Çelebi	315
Şeyh Lâmiî Çelebi	315
Şeyh Seyyidi Halife Amâsî	316
Şeyh Abdüllatif	316
Şeyh Ramazan	317
Şeyh Suhte Sinan	317

ONUNCU TABAKA

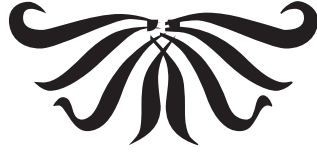
H. 926 YILI ŞEVVAL AYINDA SULTAN OLARAK
BİAT EDİLEN SULTAN SELİM HAN
(ALLAH ONA SELAMET VERSİN, DÜNYASINDA DA
UKBÂSINDA DA MESUT KILSIN) OĞLU
SULTAN-I AZAM, HAKAN-I MUAZZAM
SÜLEYMAN HAN HAZRETLERİ DÖNEMİNDE
YAŞAYAN OSMANLI BİLGİNLERİ

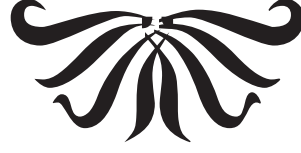
Molla Hoca Efendi	321
Molla Kadri Çelebi	321
Molla Sadî Çelebi	321
Molla Çivizâde	322
Molla Mehmet Çelebi b. Kutbeddin	323
Molla Hafız	323
Molla Mehmet Maguşî	326
Molla Abdülfettah	327
Molla Ali İsfehânî	328
Çak Muslihuddin	328
Şah Kasım	328
Kâdzâde	330
Molla Karabađı	330
Molla İbn Şeyh Şebüsterî	330
Şerif Acemî	331
Aşçızâde Hasan Çelebi	331
Piri Paşazâde	332
Molla Abdüllatif Çelebi	332

Molla Nakizî	332	Molla Küçük Hayrettin	357
Molla Ece Halife	334	Molla Şeyhzâde	357
Molla Mimarzâde	334	Molla Hasan Çelebi Galata Kâdısı	357
Molla İbn Cassas	334	Molla Hekimzâde Muhyiddin	358
Molla Çerçin	335	Molla Abdülhay	358
Molla Ayı Seyyidi	335	Molla Sinan Çelebi 'Vaiz'	358
Molla Kara Haydar	335	Molla Bedreddin Halife	359
Molla Ubeydullah Çelebi	337	Molla Ali Çelebi	359
Molla Gedik Hüsâm	337	Molla Şems Çelebi	359
Molla Kırtaszâde	338	Molla Câzim Hayrettin	359
Molla Ahîzâde Aydınî	338	Molla Bahşî Halife	360
Molla Kâdı Celal	339	Molla Cafer Halife	360
Molla Halebizâde	339	Molla Derviş Çelebi	360
Molla Kethudâzâde	339	Molla Ayızâde	360
Molla Kamerî Mahmut	340	Molla Şeyhzâde Şazeli	361
Molla Küçük Bedreddin	340	Molla İbn Abdülkerim	361
Molla İshak Çelebi	340	Molla Mir Alim	361
Molla Bedreddinzâde	341	Molla Hasan Taleşi	361
Molla Deli Birader	341	Mevlana Fikârî	362
Molla Nihali	341	Molla Sa'yi	362
Molla Işık Kasım	342	Molla Kasım	363
Molla İsrafilzâde	342	Molla Sürmelizâde	363
Molla Küçük Şemseddin	342	Molla Urcunzâde	363
Molla Hasan Çelebi	343	Molla Hatip Pir Mehmet	363
Molla Hasan Rumî	343	Hekim Sinan	364
Molla Eyyuhumzâde Mehmet Çelebi	343	Hekim İsa	364
Molla Süleyman Rumî	344	Molla Tabip Osman	364
Molla Kutbî Çelebi	344	Molla Eminzâde	364
Molla Piri Ahmet Çelebi	344	Müftü Şeyh	365
Molla Şeyhzâde Vefâi	345	Şeyh Mahmut Çelebi	366
Molla Arap Çelebi	345	Şeyh Piri Halife	367
Molla Varak Şemseddin	345	Şeyh Hacı Halife	367
Molla Saçlı Emir	346	Şeyh Bekr Halife	367
Molla Malûl	346	Şeyh Gündüz Muslihuddin	367
Molla Merhaba Çelebi	347	Şeyh Muhyiddin İzniki	368
Molla Piri Çelebi	347	Şeyh Iskender	368
Molla Vâsi Alisi	347	Şeyh Sinan Erdebili	368
Molla Kara Salih	348	Şeyh Muhyiddin İştibi	368
Molla Ebulleys	348	Şeyh Ramazan Halife	369
Molla Fahri Çelebi	348	Şeyh Bâli Halife	369
Molla Masdar	348	Şeyh Merkez Muslihuddin	369
Molla Şeyh Çelebi	349	Şeyh Sinan Halife	369
Molla Köprücükzâde	349	Şeyh Ali Kâzvanî (Kizvânî)	370
Molla Hacı Çelebi	349	Şeyh Üveys	370
Molla Mehmet Bey	350	Şeyh Davud Halife	370
Molla Manastırlı Çelebi	350	Şeyh Baba Haydar	371
Şeyh Arap İmam	350	Saraçlar Şeyhi Safiyyüddin	371
Molla Seyrek Muhyiddin	351	Şeyh Tıglalı Muhyiddin	371
Molla Karaca Muhyiddin	351	Şeyh Abdülgaffar Çelebi	371
Molla Danagözoglu	352	Molla Hekim İshak	372
Molla Hidayet Çelebi	352	Şeyh Ahmet Çelebi Vaiz	372
Molla Kara Çelebi	352	İbn Seyyid Murtaza	372
Molla Ehlüce	353	Şeyh Abdülmümin	373
Molla Manav Abdi	353	Şeyh Baba Haydar	373
Molla Hüseyin Çelebi	353	Şeyh Ahmet b. Şeyh Merkez	373
Molla Kemal Çelebi	354	Molla Nureddin Hamza Germiyânî	374
Molla Emir Hasan Çelebi	354	Şeyh Sarı Üryan	374
Molla İbn Mustafa Paşa	354	Şeyh Kalenderhane İmamı	374
Molla Hocasâde	355	Muslihuddin Mustafa	375
Molla Ferah Halife	355		
Molla Küçük Şems	355	[Kendi Kaleminden Taşköprülüzâde]	377
Molla Ahmet Bursevî	355	Minyatürler Hakkında Açıklamalar	381
Molla Abdurrahman	356	İndeks	387
Molla Abdülkerim Vezirî	356		
Molla Şemseddin Ahmet	356		
Molla Sadî Çelebi	356		

BİRKAÇ SÖZ

OSMANLI İLİM HAYATI İÇİN
TEMEL BİR KAYNAK,
ÖZGÜN BİR KLASİK

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE'NİN TARİHÇE-İ HAYATI VE BAŞLICA ESERLERİ

Osmanlı alimleri arasında gayet seçkin bir yere sahip olan Ebu'l-Hayr İsmâuddin Ahmet Efendi, "Taşköprülü" olarak bilinen Muslihuddin Mustafa Efendi'nin oğlu olarak 901/1459 tarihinde Bursa'da dünyaya gelmiştir.

Farklı şehirlerde müderrislik görevlerinde bulunan babası ve yine müderris olan amcası Kıvamuddin Kasım'dan temel ilimleri okuyan Taşköprülüzâde, en son Amasya'da Hüseyiniye Medresesi'nde tahsilini tamamlamıştır. Hocaları arasında babası ve amcasına ilâveten zikredebileceğimiz isimler şunlardır: Fenârî Muhyiddin Çelebi, Mirim Çelebi, Kazasker Seydî Efendi.

Taşköprülüzâde Ahmet Efendi'nin göreve başladığı ilk medrese, Dimetoka şehrinde bulunan Oruç Paşa Medresesi'dir. 931/1525 Yılında göreve getirildiği bu medresenin ardından sırayla İstanbul'da bulunan Hacı Hasan Paşa, Üsküp'te bulunan İshak Paşa, İstanbul'daki Kalenderhâne, Eski Mustafa Paşa, Edirne Üç Şerefeli Medrese, İstanbul Semâniye (Sahn) medreseleri ve Edirne Sultan Bayezıt medreselerinde müderris olarak görev yaptı.

952/1545 yılında İstanbul Kadılığı görevine getirildi. Uzun süre bu görevde çalıştı. Görme bozukluğu yüzünden görevinden ayrılarak kendini telife verdi. Çevirisini yaptığımız *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye* de dahil olmak üzere bir çok ölümsüz eserini bu dönemde yazdı.

968/1561 yılında İstanbul'da dünyaya gözlerini yuman Taşköprülüzâde, Fatih Camii civarında bulunan Aşık Paşa Tekkesi Mescidi'nin haziresine defnedildi. Tasavvuf yoluna da giren büyük alim, Halvetiye tarikatına mensuptu.

Sülûs, nesih ve talik yazmakta gayet yetenekli olduğu aktarılan müellif, tefsir ve kelam ilimleriyle, özellikle edebi ilimler ve biyografi (=terceme-i hal) alanında derin bilgi sahibiydi.

Taşköprülüzâde'nin Osmanlı ilim tarihinde önemli bir yere sahip olmasının nedeni, sistematik bir bakışla Osmanlı'da 'ilimler' ve 'alimler' sahasında yazdığı iki temel eserdir. Bu çabayı, Osmanlı ilim tarihini 'konu' ve 'kişi' bazlı olarak ele alma endişesinin bir yansıması olarak görebiliriz. Her iki eser klasik ilim geleneği literatürünü yansıtmaları bakımından ortak bir noktada buluşurlar. Bu da müellifin ne kadar bütünleyici bir perspektife sahip olduğunun açık bir kanıtıdır. *Miftâh* ve *Şakâyık* adlı bu eserler Taşköprülüzâde'nin en önemli eserleri olarak bilinmekte, dahası, sahayla ilgili hemen hatıra gelen klasik kaynak eser olma niteliği taşımaktadırlar.

Üstâdımızın basılmış eserleri şunlardır:

1. *Miftâhu's-sa'âde ve misbâhu's-siyâde fî mevzû'âtî'l-'ulûm*: Bir çok ilim ve sanat dalına ait konular üzerine yazılmış Arapça bir eserdir. Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-zünûn* adlı eserindeki ilim bahisleri geniş ölçüde bu esere dayanmaktadır. Müellifin oğlu Kemaleddin Mehmed Efendi tarafından bazı ilâveler yapılarak *Mevzûâtu'l-'ulûm* adıyla Osmanlı Türkçesi'ne tercüme edilmiştir. Bu tercüme iki cilt olarak basılmıştır (Dersaadet:İkdam Matbaası 1895; tercümenin bu neşre dayanılarak Mümin Çevik tarafından yapılmış bir sadeleştirilmesi *Mevzûâtü'l-'ulûm: ilimler ansiklopedisi* adıyla neşredilmiştir (İstanbul: Üçdal Neşriyat 1975). Osman (Oskar) Rescher adlı bir şarkiyatçı tarafından da Almanca'ya eksik bir tercümesi yapılmıştır. 1356/1937 yılında Haydarabad-Dekken'de neşredilen eserin, son modern ve makbul neşri Kamil Kamil Bedri ve Abdülvehhâb Ebu'n-Nur tarafından üç cilt halinde yayınlanmıştır. Bu neşrin başında naşirlerin telif ettiği önemli bir giriş yazısı bulunmaktadır (Kahire 1968). Ayrıca eserde kullanılan terimlerin ansiklopedik bir sözlüğü de Ali Dehruç tarafından hazırlanmış olup *Mevsûatu mustalahâti Miftâhi's-saâde ve misbâhi's-siyâde fî mevzûâtî'l-'ulûm* adıyla yayınlanmıştır (Beyrut: Mektebeti Lübnân 1998).

2. *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî 'ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*: Türkçe çevirisini elinizde tuttuğunuz bu eser, Arapça olarak kaleme alınmıştır. Osmanlı ilim tarihinde ilk 10 padişah devrinde yaşamış 502 bilginine ait entelektüel biyografinin yer aldığı önemli bir eserdir. Henüz müellif hayattayken ve akabinde defalarca Osmanlı Türkçesi'ne tercüme edilen bu eserin iki eski baskısı bulunmaktadır. İlki Kahire-Bulak (1299/1881; İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yân* adlı eserinin hâmişi olarak), ikincisi Kahire: el-Matbaatü'l-Meymenetü'l-Mısriyya baskısıdır (1310/1892). Osman (Oskar) Rescher tarafından *es-Saqa'iq en-no'maniyye* başlığıyla Almanca'ya da çevrilmiştir (Os-nabrück: Biblio Verlag 1978). Eserin bizim elinizdeki Türkçe çeviriye esas aldığımızdan başka bir modern neşri daha yayınlanmıştır (müellifin *el-Ikdü'l-manzûm* adlı öteki eseri ile birlikte; Beyrut : Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1975).

Taşköprülüzâde Ahmet Efendi'nin bu iki önemli eseri dışında tespit edilebilen öteki matbu eserleri şöyle sıralanabilir:

3. *Şerh ale'l-Fevâidi'l-Giyâsiyye fî 'ilmey el-me'ânî ve'l-beyân* (Mekke: el-Matbaatü'l-Emîriyye 1303/1885).

4. *Risâletü's-Şifâ li edvâi'l-vebâ* (Kahire: el-Matbaatü'l-Vehbiyye 1292/1875).

5. *Âdâbü'l-bahs ve'l-münâzara* (nşr. Muhammed Hasan Âl Yâsîn, Bağdat 1955).

6. *Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye* (Mekke: el-Matbaatü'l-Emîriyye 1303/1885).

7. *Tabakâtü'l-fukahâ* (Musul: Matbaa Nînovî 1953; ayrıca nşr. Ahmet Neyle, Musul: Matbaatü'z-Zehrâ el-hadîse 1961).

8. *el-Ikdü'l-manzûm fî zikri efâdili'r-Rûm, Şakâik* ile birlikte; Beyrut : Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1975. (Taşköprülüzâde'nin eserleri ve ilgili literatür hakkında ayrıca bk. M. Münir Aktepe, "Taşköpri-zâde md., *İslâm Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1974, XII/1, 42-44; C. Brockmann, *GAL*, II, 559-562; *GAL*, *Suppl.* II, 633-634).

OSMANLI BİLGİNLERİ: EŞ-ŞAKÂİKU'N-NU'MÂNİYYE

Bir kitabın yazılma gayesi ve hangi ortamlarda niçin yazıldığı gibi hususları, en iyi kendisinin bilebileceğini düşünerek buna dair açıklamayı merhum müellife bırakmayı uygun görüyor ve eserin mukaddimesinden şu satırları aktarıyoruz:

"Sağı soldan, doğruyu eğriden ayırmaya başladığım günden beri ulema menkıbeleri ve onların haberlerini öğrenmeye çok meraklıydım. Yaşadıkları ilginç olayları ve sözlerini ezber-

lemeye bayılırdım. Bu sayede onlarla ilgili kitaplar ve defterler dolusu bilgi zihnimde birikmişti. Sonraki dönemde yaşayan âlimler geçmiş büyük âlimler hakkında nakil yoluyla veya bizzat görerek öğrendikleri bilgileri kitaplaştırmışlar, fakat hiç kimse şu memleketin âlimlerinin hayatları hakkında bilgi toplamaya iltifat etmemişti. Neredeyse gelip giden nesillerin dillerinde ne isimleri ne resimleri kalmayacaktı. Bu durumu fark eden bir fazilet ve kemal sahibi benden Anadolu ve Rumeli ulemâsının menkıbelerini toplamamı istirham etti. Ben de Melik-i Hayy-i Kayyum Allah'ın yardımını dileyerek bu istirham sahibine olumlu cevap verdim. Yalnız din âlimlerinin tarihçelerine, tarikat şeyhlerinin hallerini de eklemeyi uygun gördüm. Allah nurlarını arttırsın ve sırlarını mukaddes kılsın.

Bu kitapta, ilim ve fazilet bakımından farklı seviyelerde olsalar da yüksek makam ve mevkilere gelenleri zikrettiğim gibi, söz konusu makamları hak ettikleri halde oralara gelemeyen zevâtı da zikrettim. Ama her halükârda, zikretmediklerimin sayısı, zikrettiklerimden daha fazladır. Bir çok büyük âlimin vefat tarihlerini bilemediğim için kitabı, Osmanlı Sultanlarının tertibine göre sıralayıp düzenleyerek “eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye” adını verdim.”

eş-Şakâiku'n-Numâniyye'ye özgünlük değeri veren bir çok nitelik bulunmakta olup bunların en önemlileri şöyle sıralanabilir:

1. Eserin en temel niteliği klasik Osmanlı ilim hayatı ve muhiti hakkında özgün bilgiler içermesi, bu konuda temel kaynak olmasıdır. Kanuni döneminde yaşamış olan müellifin, bir dünya devleti olduğu dönemde Osmanlı'nın entelektüel hayatına ayna tutuyor olması, klasik Osmanlı zihniyet dünyasını doğrudan doğruya yansıtmaya eseri önemli kılmaktadır. Özellikle temel ilimler tasnifine dair nakli/akli ilimler bütünlüğünü vurgulayan değerlendirmeler ve Osmanlı klasik dönemindeki medrese-tekke münasebetleri hakkında fikir veren yaklaşım dikkat çekicidir.
2. Eserin biyografik niteliği okuyucunun eseri öncelikle “Osmanlı Entelektüel Hayatında Kim Kimdir?” sorusunun ışığında algılamasına yol açacaktır; bunun yanı sıra eser alimlerin hayatlarına ilişkin bir çok yönün tasviri, biyografik malumatın ötesine geçmemizi ve arka plana ait bir çok tarihî veriye ulaşmamızı da mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla eseri bir tabakat kitabı olmasının yanında özelde ele alınan kişilerin sosyo-kültürel arka planlarını, genelde ise Osmanlı kültür dünyasını yansıtan bir klasik olarak görmek ve öylece yararlanmak gerekmektedir.
3. Müellif eserinde biyografilerini yazdığı alimlerin bir bölümüyle hoca-öğrenci ilişkisi yaşamış, bir bölümüyle aynı şehirlerde görev yapmış, bir bölümünün çocukları ve torunlarıyla tanışma fırsatı bulmuş bir insandır. Öte yandan ulema geleneğine sahip bir aile ortamında yetişmiş olması da bu konuda yeterince donanım kazanmasını sağlamıştır. Bu durum müellifin eserini, bazı durumlarda tanıklıklara dayalı olmak üzere içeriden bir bakışla yazmasını mümkün kılmıştır.
4. Eseri ilgi çekici kılan bir diğer özellik, müellifin otobiyografine yer vermiş olmasıdır. Tabakat geleneğinde pek sık rastlanmayan bu uygulamayı Taşköprülüzâde'de görmekteyiz. O, kitabının son terceme-i halini otobiyografisine ayırmak suretiyle okuyucusuna eserin müellifi hakkında kaynağından bilgi elde etme imkanı sunmuş olmaktadır.
5. Müellifin eserine verdiği “eş-Şakâiku'n-Numâniyye” ismi de derin bir anlam içermektedir. Türkçe'de bu kelimenin karşılığı gelincik çiçeğidir. Gelincik çiçeğinin simgesel anlamı ölümsüzlük ukusudur. Müellif bu latif ve manidâr seçimiyle biyografilerini yazdı-

ğı bilginlerin, kırlarda açılan gelincik tarlası misali, her yıl yeniden doğarak ölümsüz bir uykuya yattıklarına işaret etmektedir.

6. Eserin bir diğer özelliği Osmanlı ilim tarihinde belki emsali görülmemiş bir şekilde müellifi henüz hayattayken dilimize tercüme edilmeye başlanmış olması ve bu tercüme girişimlerinin vefatının hemen ardından da devam etmiş olmasıdır. Esere yazılan zeyiller de bu eserin ana gövdesiyle ansiklopedik özelliğini uzun süre devam ettirdiğini göstermektedir.

TERCÜME VE ZEYİLLER

Şakâik-i Numâniyye Osmanlı tarihinde en fazla ilgi görmüş ve üzerinde çalışma yapılmış kaynak eserlerden biridir. Eserin Osmanlı döneminde yapılmış tercümelerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Âşık Çelebi (ö. 979=1572); tercümesini müellife bizzat sunmuştur.
2. Muhtesibzâde Mehmed Hâki (ö. 975/1567'den sonra); müelliften tercüme için izin alarak çalışmaya başlamış ve tamamladığında *Hadâiku'r-reyhân* adını vermiştir.
3. Derviş Ahmet Efendi, *ed-Davhatu'l-irfâniyye fî ravzati'l-ulemâ*.
4. Muhammed b. Sinâneddîn Yusuf (ö. 989/1581), *Menâkıbü'l-ulemâ*.
5. Seyyid Mustafa, *Hakâiku'l-beyân fî tercumeti Şakâiki'n-Nu'mân*.
6. Mehmed Mecdî [Edirnevî] (ö. 599/1590); *Hadâiku'ş-Şakâik* (Bu eser Matbaa-i Âmire'de 1269/1853 yılında basılmıştır).
7. Amasyalı İbrahim b. Ahmet (ö. 998/1589).
8. Çerkez Mehmed b. Yusuf (ö. 1098/1686).

Esere yazılan zeyiller ise şunlardır:

Âşık Çelebi(ö. 979=1572), Ali b. Bâlî (ö. 997/1569), İштиpli Hüseyin Sadri (ö. 993/1585), Lüt-fü Beyzâde Mehmed b. Mustafa (ö. 995/1587), Saçlı Emirzâde Abdülkadir (ö. 1000/1592), Seyrekzâde Emrullah (ö. 1008/1600), Hamidî Karaca Ahmet (ö. 1024/1615), Akhisarlı Abdülkerim b. Sinan (ö. 1038/1629); Nev'izâde Ataî (ö. 1045/1635 [İstanbul, Matbaa-i Amire, 1851]) ve Uşşakizade İbrahim Efendi (ö. 1136/1723) (*Zeyl-i Şakâyık*, haz. Hans Joachim Kissling, Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1965; bu eser daha sonra *Vorstudien zur geschichte ilmiye im Osmanischen reich : I. zu Uşşakizade, seiner familie und seinem zeyl-i şakâyık* adıyla Hans Georg Majer tarafından Almanca'ya çevrilmiştir (München : Rudolf Trofenik, 1978) gibi müellifler tarafından zeyiller yazılmıştır (Bu konuda bk. Behcet Gönül [Necatigil], "İstanbul Kütüphanelerinde Al-Şakâik Al-Nu'mâniya Tercüme ve Zeyilleri" *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1945, VII-VIII/2, 36-168) Bu arada *Şakâik-i Numâniyye ve Zeyilleri* adlı kıymetli bir derlemenin Dr. Abdülkadir Özcan tarafından hazırlandığı ve Çağrı Yayınları tarafından basıldığı (İstanbul 1989) da hatırlatılmalıdır.

ÇEVİRİMİZE ESAS OLAN NEŞİR VE ÇEVİRİMİZİN BAZI ÖZELLİKLERİ

Çevirimizde Prof. Ahmet Subhi Fırat tarafından hazırlanan ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları arasında (No. 3353) çıkan *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye* (İstanbul 1985) başlıklı Arapça neşri esas aldık. Bu neşirdeki açıklama notlarından yararlandık ; fakat bu kıymetli notları ya da ilave edilebilecek başkalarını çeviri metnine dahil etmeyi –birkaç istisna dışında– arzu etmedik. Çünkü bu çeviriyi yayınlamamızdaki temel amaç, aka-

demik gerekliliklerin ötesinde okuyucunun en saf ve yalın haliyle bir Osmanlı klasiğinin atmosferinde nefes alıp vermesini, daha da önemlisi Osmanlı ilim zihniyeti hakkında doğrudan doğruya fikir sahibi olmasını sağlamaktır. Bu yüzden çevirinin dilini mümkün olduğu ölçüde genel okuyucunun Türkçesi'ne yaklaştırmaya, serbest bir okumaya uygun hale getirmeye çalıştık. Kaldı ki akademik araştırma yapanların eserin yazıldığı dile vakıf olması ihtimal dahilindedir; ancak Arapça bilmeyen tarih araştırmacısı için bu çeviri esaslı bir ilmî kaynak olma özelliği taşıyacaktır.

Çeviride esas alınan ilmî neşrin kaynaklarıyla ilgili olarak bizzat yayına hazırlayanın ifadelerini aktarmak istiyoruz:

“eş-Şekâik’in bugün hemen hemen her ciddi kütüphanede rastlanılan yazma nüshaları, onun görüldüğü geniş ilginin en sağlam şahididir. Sunulan metnin tesisinde, elimizde mevcut bir çok nüsha arasında Arkeoloji Kütüphanesi’nde 403 numarada bulunan ve Taşköprü-lü-zâde’nin kontrolünden geçtiği kayıtlı olan nüsha alınmış bunun yanı sıra daha hayatında iken veya vefatından çok az bir zaman sonra yazılmış Yeni Câmî (nr. 858, 967 h.), Hasan Hüsnü (nr. 835, 968 h.), Pertev Paşa (nr. 493, 971 h.), Hâlet Efendi (nr. 666, 986 h.) Kâdı-zâde (nr. 361, 980 h.) ve Reîsul-küttap (nr. 666, 986 h.) kütüphanelerinde mevcut nüshalardan da faydalanılmıştır.” (a.g.e, s.1x)

Elinizdeki çevirinin bir diğer özelliği, araştırmacılara kolay mukayese imkanı sağlamak üzere Arapça neşrinin sayfalarını izleme imkanı vermesidir. Bu meyanda metin içerisinde [...] parantezleri içinde yer alan numaralar, esas aldığımız Arapça neşrin sayfalarını göstermektedir.

Çevirinin daha da zenginleştirilmesi ve yeni kuşaklara Osmanlı kültürü, ilmî ortamı ve kılık kıyafetleri hakkında somut tasavvurlar kazandırılması amacıyla büyük minyatür ustası Nakşî Ahmet’in Topkapı Sarayı Kütüphanesi’nde bulunan *Tercüme-i Şakâik-i Numâniyye* adlı nüshada (nr. H. 1263) bulunan minyatürleri de Kültür Bakanlığı’nın izni alınarak elinizdeki neşre ilave edilmiştir. Takdir edileceği üzere, bu minyatürlerden her birinin basılmış halleri başlı başına birer kartpostal veya poster değer taşımaktadır.

Kitabın Arapça aslında ana bölümler (tabaka) Osmanlı padişahlarının dönemleri esas alınarak belirlenmiştir. Bizim neşrimizde her bölüme ait başlangıç sayfasını süsleyen padişah minyatürleri saray ressamı Nakkaş Osman’a ait olup asılları Seyyid Lokman Çelebi’nin *Kıyâfetü’l-insâniyye fi şemâilî’l-Osmâniyye* adlı eserinde (Millet Ktp. Ali Emiri, nr.1216) yer almaktadır. Adı geçen nüshanın tıpkı basımı, yeni Türkçe uyarlaması ve İngilizce çevirisiyle birlikte Tarihi Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırmalar Merkezi tarafından neşredilmiştir (son basımı: İstanbul 1998).

Kitapta geçen şahıs, yer, mezhep ve benzeri özel isimlerinin tespitinde Sn. (Prof.) Dr. Abdülkadir Özcan’ın yukarıda adı geçen neşir için hazırlamış olduğu değerli indekslerden, Bursalı Mehmed Tahir’in *Osmanlı Müellifleri* gibi klasik kaynaklardan ve ilgili belediye, müze, türbe, tarikat ve benzeri resmi ve gayri resmi web sitelerinde bulunan özel bilgilerden istifade edilmiştir. Bizim çevirimizde yer alan indekste özellikle şahıs ve eser adları mükerrer biçimde yer almaktadır. Bazı durumlarda birleştirilmiş olmakla beraber müellife ait kullanım farklarını yansıtmak amacıyla şahıs ve eser adları değişik şekilleriyle sıralanmıştır. Bu yüzden okuyucu tarama işlemini alternatif kullanımları gözönüne alarak yapmalıdır.

İlim tarihimiz açısından böylesine büyük önem taşıyan bir eseri çevirmenin ağır sorumluluğu altında ezilirken, yeni kuşakların anlayıp yararlanabilecekleri bir dil ve üslup ile günümüz Türkçesi’ne kazandırmanın verdiği sevinç de her an hissettiğimi ifade etmem gerekir. Çeviriyle ilgili

hata ve kusurları kendime ait görür, değerli müellifi bu hatalardan tenzih ederken siz değerli okurlardan tespit ettiğiniz çeviri ve imla hatalarını bildirmenizi istirham ederim. Bu suretle eserin yeni baskılarının daha kusursuz şekilde gerçekleştirilmesi mümkün olabilecektir.

Başarı Allah'tandır.

Muharrem TAN
Mütercim